

dr hab. Mariusz Kubiak, prof. uczelni,
Uniwersytet w Siedlcach

Warszawa, 30. 04. 2025 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Bożeny RÓŻAŃSKIEJ

na temat:

**UWARUNKOWANIA POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA ŻOŁNIERZY SIŁ
ZBROJNYCH RP-UCZESTNIKÓW MISJI POZA GRANICAMI KRAJU**

Podstawa opracowania recenzji

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pani **mgr Bożeny RÓŻAŃSKIEJ** pt. *Uwarunkowania poczucia bezpieczeństwa żołnierzy Sił Zbrojnych RP-uczestników misji poza granicami kraju*, przygotowana pod kierownictwem naukowym gen. bryg. rez. **prof. dr. hab. inż. Tadeusza SZCZURKA** oraz promotora pomocniczego **dr Justyny STOCHAJ**. Recenzję opracowano na podstawie uchwały nr 11/RDN NoB/2025 z dnia 29 stycznia 2025 r. Rady Dyscypliny Naukowej „Nauki o Bezpieczeństwie” Wojskowej Akademii Technicznej.

Uwagi wstępne

W dzisiejszym świecie wręcz w kaskadowo narastający sposób rodzą się coraz to nowe zagrożenia dla pokojowego funkcjonowania jednostki, społeczeństw/narodów oraz państw. Wymienione podmioty, zmagające się od wielu lat z międzynarodowym terroryzmem i zorganizowaną przestępczością, musiały ostatnio stawić czoło pandemii SARS-COV-2, jak również zagrożeniom płynącym z cyberprzestrzeni, czy fali nielegalnej migracji. Swoistym, najbardziej groźnym, a jednocześnie spektakularnym zwieńczeniem procesu eskalacji napięć, konfliktów i niepokoїв w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego, stała się wojna rosyjsko-ukraińska oraz wojna w Strefie Gazy. Nie brakuje również negatywnych tendencji w pokojowej sferze życia społeczeństw, w tym w gospodarce - na rynku pracy, finansowym (inflacja), produkcji przemysłowej (ofensywa produktów z Chin). Wszystkie te pejoratywne czynniki oddziałują na kondycję psychofizyczną zwykłych ludzi, a zatem i całych

społeczeństw. Budzą lęki, obawy i niepokój w zakresie poziomu/stanu bezpieczeństwa, które oceniane jest poprzez jego indywidualne odczuwanie, przeżywanie, czyli po prostu poczucie.

Zatem na pochwałę zasługuje inicjatywa Autorki, by przedmiotem badań empirycznych uczynić różnorodne czynniki oddziałujące na poczucie bezpieczeństwa żołnierzy Sił Zbrojnych RP, wykonujących zadania w ramach misji poza granicami kraju. Bez wątpienia jest to niezmiernie ciekawe poznawczo zadanie, zwłaszcza dlatego, że wspomniani żołnierze pełnili służbę w warunkach szczególnego nagromadzenia rozmaitych obciążeń psychicznych, oddziałujących na subiektywne odczuwanie przez nich bezpieczeństwa. Jak napisała Autorka: „W niniejszej rozprawie doktorskiej zaprezentowano wyniki analizy psychologicznych uwarunkowań działania jednostki w warunkach zagrożenia i realizacji bezpieczeństwa, jako czynnika koncentrującego w sobie subiektywne doświadczenie bycia bezpiecznym” (s.8). Tak więc, dysertacja w swej najbardziej wartościowej poznawczo części, zawiera analizę wyników badań empirycznych poczucia bezpieczeństwa żołnierzy wykonujących zadania poza granicami państwa, jak również rekomendacje co do kierunków rozwoju oraz doskonalenia przygotowania psychicznego żołnierzy, skutkującego poprawą ich poczucia bezpieczeństwa w sytuacjach napięć stresowych.

Ocena metodologiczna

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska składa się ze: streszczenia, spisu treści, wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, spisu tabel oraz załączników.

Wstęp, otwierający dysertację, zawiera syntetyczny obraz sytuacji problemowej w kontekście podjętej problematyki badawczej, odnoszącej się do kwestii poczucia bezpieczeństwa jednostki. Następnie Doktorantka krótko nakreśla w nim zasadnicze treści poszczególnych, sześciu rozdziałów pracy. W jego zakończeniu optymistycznie wyraża przekonanie, że „dysertacja wyczerpuje główne zagadnienie badawcze poparte szczegółową i wnikliwą analizą literatury przedmiotu, analizą materiału empirycznego oraz wyborem i zastosowaniem w tym celu stosownych metod badawczych, a w treści dysertacji wnikliwie i szeroko omówiono zagadnienia dotyczące poczucia bezpieczeństwa” (s.9).

W rozdziale drugim zaprezentowano **metodologiczne podstawy badań**. Uważam, że lepszym rozwiązaniem dla zwiększenia przejrzystości i czytelności pracy, byłoby

umieszczenie ich we wstępie, który liczy niecałe trzy strony tekstu. Ale, to taka uwaga na marginesie.

Doktorantka w przekonujący sposób uzasadniła **wybór tematu pracy** oraz **podjęcia badań**, dowodząc, że „wiedza, doświadczenie i walory psychofizyczne żołnierzy mają znaczenie nie tylko w skali taktycznej, ale również operacyjnej, jak i strategicznej – zatem, poczucie bezpieczeństwa żołnierzy wpływa na ogólny potencjał całych sił zbrojnych, a tenże potencjał stanowi jeden z fundamentalnych i integralnych elementów bezpieczeństwa militarnego” (s.72). Stąd też warto dodać, że owe walory psychofizyczne żołnierzy stanowią jeden z podstawowych elementów morale żołnierskiego, które kiedyś nazywano „ukrytą siłą armii”.

Przedmiotem badań (a nie pracy, jak napisała) uczyniła „procesy świadomościowe w obszarze podmiotów indywidualnych i zbiorowych, czynniki warunkujące poczucie bezpieczeństwa bądź braku poczucia bezpieczeństwa żołnierzy sił zbrojnych uczestniczących w misji poza granicami kraju, jakie mają wpływ na dobrostan żołnierzy zawodowych w specyficznych, trudnych warunkach obciążeń psychicznych i stresu oraz perspektywa przyjęta przez żołnierzy zawodowych podczas misji w zakresie doświadczanego bezpieczeństwa”(s.74). Tak sformułowany przedmiot badań, zwiera niemal aptekarskie uszczegółowienie przedmiotu badań, który w syntetycznej formie odnajdujemy w tytule dysertacji.

Kandydatka poprawnie sformułowała zarówno **cel poznawczy (teoretyczny)**, jak i **cel użytkowy (praktyczny)**.

Uznanie recenzenta budzi jakoś, precyzja i konsekwencja Doktorantki w zakresie właściwego formułowania zarówno **głównego**, jak i **szczegółowych problemów badawczych**. Chociaż na karb nieuwagi/przejęzyczenia Autorki należy przyjąć określenie, że „głównym problemem badawczym będzie **odpowiedź** (czy **treść** zawarta w pytaniu?) na pytanie: „Jakie są istotne czynniki mające wpływ na poczucie bezpieczeństwa żołnierzy WP uczestniczących w misji poza granicami państwa oraz jakie działania należałoby podjąć, aby to poczucie poprawić?” (s.75). Słusznie zauważa Kandydatka, że rozwiązanie głównego problemu badawczego wymaga sformułowania szczegółowych problemów badawczych. Co warto podkreślić, ściśle i odpowiednio korespondują one z problematyką rozważaną w każdym z pięciu rozdziałów. Analogicznie, poprawnie rzeczowo sporządzono zarówno **główną** (choć nazwano ją skromnie jedynie „hipotezą roboczą”) **hipotezę badawczą**, jak

szczegółowe hipotezy badawcze. Ta pierwsza zyskała postać zdania/przypuszczenia w następującym brzmieniu: „Na poczucie bezpieczeństwa żołnierzy na misji poza granicami kraju mają wpływ:

- czynniki subiektywne (psychologiczne, świadomościowe);
- czynniki obiektywne, jak liczebność, organizacja, wyposażenie i wyszkolenie wojska;
- czynniki sytuacyjne” (s.76).

Opis i uzasadnienie zaprezentowanej **metodyki badań** zasługuje na szczególną uwagę i pochwałę. Doktorantka kompetentnie, jasno i przekonująco zaprezentowała cały wachlarz zarówno teoretycznych, jak i empirycznych metod badawczych. Zgodnie z zasadami stosowanymi m. in. w dyscyplinie naukowej *nauki o bezpieczeństwie*, skonstruowano logicznie i merytorycznie uzasadniony, trzyczęściowy proces badawczy. Jego konsekwentne, ale i niekiedy elastyczne przestrzeganie, zagwarantowało końcowy sukces badawczy. Rozdział drugi rozprawy Kandydatka kończy interesującą konkluzją, zwłaszcza w kontekście rozumienia kategorii „prawda”: „Należy jednak stwierdzić, że uzyskana prawda nie posiada wartości bezwzględnej i można ją określić, jako prawdę naukową. Natomiast jej wartość mierzona jest obiektywnością badacza i zastosowaniem wystarczających metod badawczych, technik oraz narzędzi do jej osiągnięcia” (s.90). **W trakcie obrony pracy doktorskiej proszę o udzielenie następującego wyjaśnienia: Czym według Pani różni się prawda od prawdy naukowej?**

W trakcie prowadzonych badań Autorka korzystała licznych i różnorodnych pozycji z obszaru literatury przedmiotu oraz innych źródeł. Bibliografia zawiera 274 pozycje, szkoda jednak, że nie są one posegregowane według formy wydania, np. na akty prawne, opracowania zwarte, artykuły, (encyklopedie, słowniki, leksykony), pozycje internetowe.

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, że warstwa metodologiczna ocenianej pracy doktorskiej **spełnia wymagania** w zakresie znajomości i umiejętności wykorzystania warsztatu metodologicznego przez Kandydatkę. Zastosowana metodologia badawcza jest **zgodna** z zasadami obowiązującymi w rozprawach doktorskich z dziedziny nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

Ocena merytoryczna

Poddana ocenie rozprawa doktorska została napisana w formie zwięzłego opracowania naukowego. Składa się z 323, a wraz z bibliografią, spisem rysunków, spisem tabel oraz załącznikami - 358 stron. Skonstruowany układ rozdziałów dysertacji odzwierciedla przyjęte założenia badawcze. Jest wewnętrznie spójny i logiczny. Warto także zauważyć, że zarówno tytuły rozdziałów, jak i podrozdziałów wykazują ścisłe powiązanie z rozważanymi treściami. Wszystko to sprawia, że można bez problemu wyrobić sobie pogląd, a w końcu ocenę na temat poziomu realizowanego procesu badawczego.

Rozdział pierwszy zatytułowany: *Poczucie bezpieczeństwa – ustalenia terminologiczne*, koresponduje z pierwszym szczegółowym problemem badawczym zawartym w pytaniu: *Jak definiowane jest poczucie bezpieczeństwa i jego braku?* Doktorantka skrupulatnie, a równocześnie poprawnie merytorycznie, korzystając z licznych pozycji literatury przedmiotu, opisała w nim wielowymiarowość i różnorodność pojęcia bezpieczeństwa. Ze znanstwem scharakteryzowała istotę, miejsce i znaczenie kategorii „poczucie bezpieczeństwa”. Należy także docenić próbę, myślę, że udaną, sformułowania autorskiej definicji poczucia bezpieczeństwa. Interesująco i wszechstronnie przedstawiła różnorodność zagrożeń bezpieczeństwa człowieka odwołując się do ich klasyfikacji opartej na pierwotnych źródłach i przyczynach powstania. W tym względzie wyróżniła: zagrożenia ze strony środowiska przyrodniczego, zagrożenia ze strony środowiska społecznego oraz zagrożenia ze strony środowiska mieszanego, które rozumie jako „zakłócenia pochodzące z całokształtu działalności człowieka w środowisku przyrodniczym” (s. 59). **W tym miejscu proszę Autorkę o uzasadnienie, w trakcie obrony pracy doktorskiej, dlaczego wśród zagrożeń środowiskowych na pierwszym miejscu umieściła zagrożenia tożsamościowe, a ściśle z nimi powiązane zagrożenia cywilizacyjno-kulturowe na... ostatnim? A może wymieniona kolejność tych zagrożeń nie ma znaczenia?**

W rozdziale trzecim noszącym tytuł: *Uwarunkowania subiektywne poczucia bezpieczeństwa*, Doktorantka skoncentrowała swoją aktywność badawczą wokół rozwiązania drugiego, szczegółowego problemu badawczego o brzmieniu: *Jakie są uwarunkowania subiektywne (psychologiczne, świadomościowe) poczucia bezpieczeństwa żołnierzy?* W tym najobszerniejszym rozdziale, Kandydatka poddała wnikliwym analizom szczegółowe zagadnienia warunkujące subiektywne poczucie bezpieczeństwa żołnierzy: odporność psychiczną, zwiększenie stanu osobowego armii, stereotypy rodzaju, problem zmiany pokoleń

w służbie wojskowej. Jednak najwięcej miejsca, co jest uzasadnione jego znaczeniem dla przedmiotu badań, poświęcono analizom zjawiska stresu w kontekście stanu poczucia bezpieczeństwa. Rozdział kończą ciekawe poznawczo wnioski, będące w niektórych przypadkach podważeniem panujących powszechnie stereotypowych poglądów na analizowane kwestie. Ponadto warto podkreślić, że rozważania i poszukiwania badawcze zawarte w rozdziale w znacznej mierze zostały oparte o liczne, zarówno polskie, jak i zagraniczne pozycje literatury przedmiotu.

Rozdział czwarty, najmniej obszerny z rozdziałów merytorycznych rozprawy, nosi tytuł: *Uwarunkowania obiektywne poczucia bezpieczeństwa badanych żołnierzy*. Podobnie jak poprzednio koresponduje on ściśle z trzecim, szczegółowym problemem badawczym zawartym w pytaniu: *Jakie są uwarunkowania obiektywne poczucia bezpieczeństwa żołnierzy?* Doktorantka dokonała w nim deskrypcji obiektywnych uwarunkowań poczucia bezpieczeństwa żołnierzy przebywających na misji. Zaliczyła do nich: „rozłąkę z rodziną, brak przestrzeni osobistej i prywatnej, odmienne warunki socjalne, klimatyczne, chronobiologiczne, geograficzne i kulturowe”. W rezultacie przeprowadzonych analiz doszła nadto do wniosku, że „warunkiem bezpiecznego przygotowania i działania żołnierzy na misji jest ściśle skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, logistycznych, materiałowych powiązanych wzajemnie” (s. 220). **Nasuwa się zatem pytanie: Jaką rolę w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa żołnierzy na misji odgrywają kapelani wojskowi? Czy uwzględniana jest w tej mierze tylko sfera psychiczna, czy także duchowa żołnierzy. O odpowiedź proszę w trakcie obrony pracy doktorskiej.**

W **rozdziale piątym**, zatytułowanym *Uwarunkowania sytuacyjne a poczucie bezpieczeństwa żołnierzy uczestniczących w misji*, będącym w gruncie rzeczy sprawozdaniem z przeprowadzonych badań empirycznych, Doktorantka zogniskowała swoją główną aktywność badawczą na rozwiązaniu czwartego, szczegółowego problemu badawczego zawartego w pytaniu: *Jak kształtuje się poczucie bezpieczeństwa wśród żołnierzy biorących udział w misji poza granicami kraju?* W badaniach starano się zidentyfikować główne czynniki subiektywne mające wpływ na dobrostan żołnierzy przebywających poza granicami kraju. Przedmiotem powyższych badań uczyniono stan świadomości wspomnianych żołnierzy podczas misji, a celem badań – określenie poczucia bezpieczeństwa, refleksji nad bezpieczeństwem oraz bezpieczeństwa psychologicznego oraz ich związków z innymi zmiennymi. W badaniach uczestniczyło 221 respondentów, żołnierzy Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Rumunii. Analizom poddano dane zebrane od 191 osób. Wśród badanych

było: 15 oficerów, 49 podoficerów, 99 szeregowych, 28 osób nie podało swojego stopnia wojskowego. Każdy z badanych otrzymał do wypełnienia kwestionariusze: Kwestionariusz Doświadczania Bezpieczeństwa (KDB); Bezpieczeństwo Psychologiczne (BP); Mini – COPE Charles Carver, adaptacja: Zygryd Juczyński, Nina Ogińska-Bulik; Skala Oceny Społecznego Reagowania (SRRS – Skala Stresu Holmesa i Rahe'a oraz kwestionariusz wywiadu zawierający 18 pytań zamkniętych i otwartych, nt. sądów, opinii, poglądów oraz doświadczeń związanych z poczuciem bezpieczeństwa oraz zagrożeń.

Odpowiednio skonstruowana procedura badań i użyte narzędzia, w opinii recenzenta, gwarantowały uzyskanie miarodajnych, a przede wszystkim wiarygodnych rezultatów badawczych. I faktycznie tak się stało. Otrzymano imponująco bogaty, empiryczny materiał badawczy. W przedmiotowym temacie badań, dotyczącym poczucia bezpieczeństwa, uzyskano następujące wyniki: „Zdaniem większości badanych (65%) o poczuciu bezpieczeństwa decyduje otoczenie, brak zagrożeń zewnętrznych (21%) i rodzina (12%). Badani deklarują także, że to następujące czynniki powodują, iż czują się bezpiecznie: wystarczająca ilość pieniędzy (32%), udany związek (30%), stabilność zatrudnienia (15%), zgrany zespół (14%), szczęście rodzinne (9%). Tylko niespełna 2,1% respondentów uznało, że to ich „własne ja” decyduje o poczuciu bezpieczeństwa” (s.273). Zatem, całkiem oczywisty staje się fakt, który również zauważa Doktorantka, że to **otoczenie i brak zagrożeń** są najistotniejszymi elementami wpływającymi na to, jak badani żołnierze uświadamiają sobie poczucie bezpieczeństwa.

Rozdział **szósty** nosi tytuł: *Prognozowane kierunki zmian w obszarze wieloaspektowego oddziaływania na poczucie bezpieczeństwa podmiotów indywidualnych i zbiorowych*. Zaprezentowane w nim wyniki badań zostały ukierunkowane na rozwiązanie ostatniego, piątego, szczegółowego problemu badawczego zawartego w pytaniu: *Jakie kierunki zmian należałoby podjąć, aby poprawić poczucie bezpieczeństwa w obszarze wieloaspektowego oddziaływania na poczucie bezpieczeństwa podmiotów indywidualnych i zbiorowych w obliczu zmieniających się w wojsku pokoleń X, Y czy Z oraz wzrastającej liczebności wojska?* W odpowiedzi na tak postawione pytanie, Kandydatka formułuje aż 32 wnioski, znacznie poszerzające obszar rzeczowej odpowiedzi na powyższe pytanie. Między innymi eksponuje fakt, że dla badanych żołnierzy w sytuacji wielu obciążeń „bezpieczeństwo to uświadomiony stan komfortu wyrażający się w braku zagrożeń. Dla bezpieczeństwa badanych żołnierzy kluczowe okazały się aspekty materialne, relacje osobiste i zawodowe oraz harmonia rodzinna (s. 313).

W **zakończeniu** rozprawy Doktorantka zasadnie stwierdza, że osiągnęła zakładany cel badań, a w samym procesie badawczym uwarunkowań poczucia bezpieczeństwa, zasadniczy wysiłek badawczy został zogniskowany na: określeniu istoty poczucia bezpieczeństwa oraz czynników mu zagrażających; poszukiwaniu i identyfikacji czynników kształtujących poczucie bezpieczeństwa oraz wskazanie czynników mających największy wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Dzięki zapewnieniu tych ostatnich czynników możliwe będzie zwiększenie subiektywnego poczucia bezpieczeństwa oraz prognozowanie kierunków oddziaływań na podmioty indywidualne i zbiorowe. Ponadto, m. in., Autorka wyraziła nadzieję, że ukazane i opisane obszary oraz możliwości wzmacniania poczucia bezpieczeństwa żołnierzy i wskazane kierunki zmian przyczynią się do procesu zapobiegania powstawania syndromu wypalenia zawodowego, zespołu stresu pourazowego, czy chorób psychosomatycznych w środowisku żołnierzy.

Należy zaznaczyć, że Kandydatka w trakcie opracowywania dysertacji wykazała się wysoką umiejętnością formułowania i prezentacji jasnej oraz w pełni przekonującej narracji naukowej. Prezentowane analizy oraz konkluzje budzą uznanie dzięki umiejętności wykorzystania imponującej wiedzy psychologicznej i metodologicznej, zwłaszcza z zakresu badań empirycznych. Oceniam, że Doktorantka prezentuje bardzo dobry poziom dojrzałości naukowo-badawczej.

Podsumowując merytoryczną część recenzji stwierdzam, że treści rozdziałów merytorycznych oraz przedstawione wyniki badań empirycznych zostały zaprezentowane przejrzystie i spójnie. Należycie wykorzystano literaturę przedmiotu oraz istniejące, różnorodne źródła. Wyrażam opinię, że **rozprawa charakteryzuje się znaczną, ponadprzeciętną wartością poznawczą oraz pragmatyczną.**

Wnioski końcowe

Stwierdzam, że poddana recenzji rozprawa doktorska jest oryginalnym rozwiązaniem założonego problemu naukowego oraz stanowi indywidualny dorobek Autorki. Prezentowane wyniki badań świadczą o bardzo wysokim poziomie wiedzy metodologicznej oraz odpowiednich umiejętnościach Doktorantki w zakresie samodzielnego rozwiązywania problemów naukowych. Uznaję, że rozprawa doktorska **mgr Bożeny RÓŻAŃSKIEJ** pt. *Uwarunkowania poczucia bezpieczeństwa żołnierzy Sił Zbrojnych RP-uczestników misji poza*

granicami kraju odpowiada wymogom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2023.742) i wnoszę o jej dopuszczenie do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Maciej Kubiak

